

40 *Na to kůr.*

Běželi dva spolu a ten druhý učedník běžel napřed, rychleji než Petr, a přišel k hrobu první, aleluja.

Potom dva bratři, vezmouce prostěradla, jdou k stupni a zpívají.

Vidíte, ó druhové, hle prostěradla a rouška, ale tělo nebylo v hrobě nalezeno.

45 *Kůr.*

Vstalt' zajisté.

Po dozpívání (antifony) se začne hymnus Te Deum laudamus.

30 *Rabboni* (hebr.) Mistře – 47 *antifona* (antifonarium) bylo zpívání jednotlivých žalmových veršů střídavě knězem a sborem nebo se takto nazýval zpěv před žalmem, knězem intonovaný a sborem dozpívávaný; *Te Deum laudamus* Tebe Boha chválíme.

LEGENDA O SVATÉM VÁCLAVU

(Oriente iam sole)

Tato legenda, začínající slovy *Když už vycházelo slunce křesťanství* (Oriente iam sole), vznikla kolem polovice 13. století. Je to literárně vyspělé zpracování starších legend, rozrůstající se i do šířky. Patřila k nejoblíbenějším legendám o sv. Václavu, jak ukazují dosti četné její opisy v rukopisech 13. až 15. století. Zároveň je příkladem legend tvořících přechod od prostých legend raného středověku k vyspělým a složitým legendám 14. století.

Z díla podáváme tři ukázky: začátek legendy, kapitolu 4 až 6 a 10.

1. Když už vycházelo slunce křesťanství nad zemí drsnosti a nevzdělané pustoty, totiž nad Čechami, jež temný mrak slepoty téměř zcela pokrýval, ejhle, paprsek přejasný, ani mráčkem hříchu a bludu nezastíněný, to jest ctihodný vévoda Václav, nevinné ruce a čisté srdce mající a dary nebeské milosti naplněný, jako
5 by první razil cestu, po níž se světlo šířilo, až vzrostlo v plný den a zazářilo těm, kteří v temnotách a v stínu smrti žili.

Ten pocházel ze vznešené krve vévodské, ale jeho matka byla oddána pohanské modloslužbě, jsouc nehodna takového syna a názvu matka, kdežto jeho otec byl nejkřesťanštější vévoda Vratislav, jenž se přičinil o to, aby byl svatý hoch
10 vzdělán v písmě. A ten horlivý jsa ve svých podnicích, brzy nad starce a učitele své moudrostí vynikl, protože z nauk, které poslouchal, před mnohým jiným přikázání Hospodinových vyhledával. Byl to zajisté hoch zvláštního nadání, neboť se mu dostalo duše do té míry dobré, že všechno, co četl, s vroucí zbožností do srdce si vštěpoval a tak je zušlechťoval.

15 Když pak zemřel otec jeho, vévoda Vratislav blahoslavené paměti, ejhle, obyvatelé země se shromáždívše zvolili blahoslaveného hochu Václava, ačkoli se tomu vzpíral a nerad byl, po otci jeho na hodnost knížecí. Byl zajisté zvolen jak z toho důvodu, že byl starší než bratr jeho Boleslav, tak pro svůj ctnostný život, jímž vynikl nad něho i nad všechny ostatní. Ale protože byl ještě útlého věku
20 a nebyl ještě s to, aby vedl správu země, byl svěřen od velmožů země blahoslavené

me' rōms xpīanos unūq uoluntate custodi. e' ad
gaucha celestis p'due paradysi Amen.

Vlastek. Beneš.
Rehorz. Lorek.
Blaz. Maruch.

Tuncac. Macualder.
Berhart. Otta Vicart.
Guncie. Sobirkuat. German;

9. Ukřižování ze žaltáře kláštera Ostrovského
(kolem r. 1200 – Kapitulní knihovna, Praha)

at via at via. **E**cce procedet uos in galileam ibi cum uobis sicut dixit uobis. Venite. **N**otandum uero nobis e quid nam sit quod in dextris sedere angelus conatur. Quid namq; p sinistram nisi uita prensens. quid uero p dextram nisi ppetua uita designatur. Unde scriptum est. *leua ei subcapite meo. & dextera ei amplexabitur me.* Quia igitur redemptor noster iam pscitis uite corruptione transierat recte angelus qui nuntiare p hinc ei uita ueniat in dextera sedebat. Qui bene stola candida cooptus apparuit quia festiuitatis nre gaudia nuntiavit. **E**

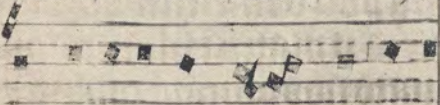
Quoniam transisset sabbatum maria magdalena & maria iacobi & salome emerunt aromata ut uenientes ungerent ihm at via at via. **E**t ualde mane una sabbatum uenit ad monumentum orto iam sole. **U**triu-

Maria magdalena Ordo ad uisitandum sepulchrum. **E**t alia maria ferebant diluculo aromata dnm querentes in monumento. **S**orores. **Q**uis reuoluet nobis ab ostio lapidem quem tegere sem conuenit sepulchrum. **E**contra angli. **Q**uem queritis otremule mulieres in hoc tumultu plorantes. **S**orores ihm natharenum crucifixum querimus. **S**edentes ad sepulchrum non est hic quem queritis sed cito euntes nunciate discipulis eius & petro quia surrexit ihc. **E**t sedentes. **V**enite & uidete locum ubi positus erat dñs at via at via. **D**einde sorores uenientes ad chorum cantant. **A**d monumentum uenimus gementes angelum dñi sedentem uidimus & edicentem quia surre-

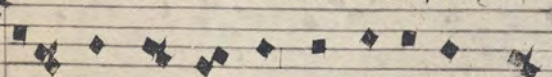
Hospodine pomiluj ny / vezuaty Cix
 ste pomiluj ny / ty spase wileho
 myra spasy ny / vyclrlyz hospodne
 lylasy nallve day nam wllve n hospo
 dyne zozu amvr wremy krlf krlf Cx
Swaty wacławewewodo gteke
 zempeknyce nallprow zany
 bohawateho ducha kwyvelerfon tlebe
 ket gest diwortwo krasnoblawe tomu
 ktoz tam powce wvivot wvecm ohen
 pashyfwateho ducha kwyvelerfon po
 mocy twe zadamy smyluyse nadna
 my wvecl smutne otzen wllve zle swaty
 wacławewewodo boh wllsemohucy Cxi
Buoh wllsemohucy wllal zmrtw
 zaducz / drowalmez boha swclm
 tot nam wllvem prano wclw kwyvelerfon
 wclal kzy du wlnobvedal prow
 tobyobor nuyce noyce obvenalwale
 uwe toby kwyvelerfon wllve ci wllve
 wllalson m napzyblad d. al. wllve
 nam smutny wllve wllve wllve

11. Hospodine, pomiluj ny, Svatý Václave a Buoh všemohúci z miličovského sborníku modliteb (rukopis z 80. let 14. stol. — Národní a universitní knihovna, Praha)

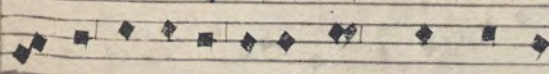
214
gřebelket gřst dwořstwo krasne blaze
tomu ktoz tam puogte zivot wiceny
oben iacny swateho duchu a rycelysto
Maria matko zaduczte tys kralow
na wšsemohucze prořz zany zabrze
řtiany sweho Gyna křysteyleton v
Bygdy diecie ceřke zeme nac pom
meti zaby pleme weday zabymu
nam ywonezmi zaby wacelawe x^{com}

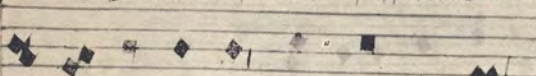
ořpodine pomiluj ny iřku

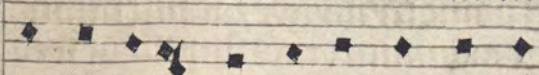
řpe pomiluj ny Cy řase wšseho

mura řařz ny vřřřz hořpodi

ne blařz řaře Dary nam wšsem

hořpodine řyzn amr wzem kř

12. *Hospodine, pomiluj ny z graduálu kostela Panny Marie Sněžné*
(rukopis z 15. stol. — knihovna Národního musea, Praha)

Ludmile, služebnici Kristově, své babičce, aby byl od ní vychováván až do své dospělosti.

4. Moudře si pak ve všem počínaje, byl pokorný v slávě, ochotný ke všem a přívětivý k chudému lidu. Neodmítl nikoho, kdo s ním chtěl v dobrém mluvit, a každému prosebníku dopřával sluchu, zvláště štědrá rukou podporuje chudé, a tak si získával lásku lidí. Navštěvoval nemocné, nahé odíval, přijímal do domu pocestné, krmil hladové, a abych to stručně pověděl, konal plno skutků milosrdenství tento vévoda ctihodný, a to nejenom veřejně, ale i potají a tělo své přitom moře. Neboť vstáváje v noci, na svých plecích dříví nosil a přede dvěma chudých je shazoval. Žádnému člověku pak nic násilím nebral, ale jak bylo řečeno, raději ze svého štědře rozdával.

K počestnosti křesťanské pak všechny nabádal, brzy je přesvědčuje, brzy je zapřisahaje s veškerou trpělivostí a učností. A protože se blázen nedá slovy napravit, lidi vzdorovité a zvláště nepolepšitelné někdy i bitím k dobrému přiváděl, ale jako pravý otec na zabítí žádného z nich nepomýšlel. Jestliže pak někdy, zvláště zatvrzelým nevěřícím, pohrozil trestem smrti, činil tak nikoli proto, že by byl tento trest rád ukládal, ale proto, aby byli zastrašeni hrozbami a od zla se odvrátili. Neboť, jestliže někteří šli příliš daleko v zatvrzelé zlobě a jinak nemohli být napraveni, byla by nepochybně jeho dobrota povolila uzdu spravedlnosti. Byl by zajisté snesl, ač s bolestí v srdci, kdyby takové lidi soudcové zemští odsoudili, ale přece, pln jsa soucitu, nedovedl býti přítomen při vynášení rozsudku, když něčí příliš těžká vina vyžadovala trestu smrti.

Ale poněvadž tenkrát národ český byl velice divoký a ve své pohanské zuřivosti ochotný lidi mučiti a zabíjeti, kdežto on jako učedník milosrdenství chtěl spíše počet klásti z přílišné laskavosti než z krutosti, věda podle výroku Filosofova, že duch lidský je nadmíru ušlechtilý, takže se dá spíše vésti než násilím vléci, a že shovívavostí se upevňuje trůn královský, měl v úmyslu s velikou mírností zemi svou spravovati, a proto žaláře a šibenice zbořil. Dobrota, jež všechno dokáže, byla tedy jeho nejvýznačnější vlastností.

50 V osobním styku byl vlídný, výraz tváře měl laskavý, a jsa povahy čestné a cudné, ozařoval všechny lidi paprsky svého vzorného života, hodného obdivu a následování. Lze si tedy představit, že se zásluhou a shovívavostí tak dobrého vévody země více pokoji těšila, než kdyby jí vládli krutí tyranové. Neboť duše jeho byla ozařována moudrostí boží, která celým světem od jednoho konce k druhému mocně vládne a laskavě jej řídí.

5. Měl pak preveliký úspěch v boji proti nevěřícím kmenům, křesťanské víře je podrobuje. A či mocí to dokázal, objevilo se, když bojoval proti vévodovi kouřimskému. Když bylo totiž na obou stranách dosti lidí pobito, shodli se všichni na tom, aby jen oba vévodové spolu zápasili, a kdo z nich zvítězí, ten že bude vládnouti. A ejhle, když ozbrojení vévodové útočili proti sobě, neušlo vévodovi kouřimskému znamení božské moci, které s nebe bylo sesláno, neboť mezi bojem

spatřil, že svatý Václav má na čele obraz svatého kříže, nikoli lidskou rukou tam upevněný, nýbrž božskou mocí vtisknutý a jakýmsi neobyčejným světlem oči toho, kdo na něj pohlédl, oslňující. I vrhl se mu, jak to uviděl, k nohám a podrobil se jeho moci. A světec, pozvednuv ho, propustil ho zpět do jeho hradu.

A kdežto ke všem ostatním byl laskavý, sám na sebe byl velice přísný. Neboť pod skvoucím oděvem trýznil své tělo rouchem žíněným. I za noci setrval v bdění, a spokojuje se jediným průvodcem, s bosýma nohama chodil po kostelích, aby se modlil, takže jeho něžná chodidla bývala rozedrána a krev z nich prýstící stopy jeho na cestách rudě zbarvovala. Byl tedy spánek jeho lahodný, protože skrovný, a byl to odpočinek těla unaveného, nikoli pohřbení těla zadušeného. S jakou zbožnou horlivostí se pak staral o oběť oltářní, velmi jasně vysvítá z toho, že v čas žní v noci vstával a chodíval na pole s řečeným svým druhem, stejně věrným jako zbožným, jenž se jmenoval Podiven a jehož zásluhy a věrnost naše pero, dá-li Bůh, na příslušném místě vylíčí. S tím tedy blahoslavený vévoda tajně vycházel z ložnice své, aniž kdo z vojenské družiny, kteří s ním spali, pozoroval, kdy odcházel nebo kdy se vracel, a vlastní rukou pšenici požíval, mlátil, mlel, a míse s tou moukou vodu, oplatky dělal. Podobně i v čase vinobraní, vymačkává vlastní rukou hrozny a víno mezi kněží rozdávaje, zároveň s tímto darem také svou práci ke konání služeb božích obětoval. Kdo jest nyní tak zbožný, a budeme chváliti jeho. Kdopak kdy s takovou radostí věnuje chudým a církvi boží něco, čeho se mu bez jeho přičinění dostalo, jako on jim věnoval dary prací vlastních rukou získané? Nebo který z knížat je tak pokorný a horlivý, aby se k takovému dílu snížil, vstáváje uprostřed noci?

A myslím, že ještě jiný skutek tohoto znamenitého podporovatele věřících a horlivého šířitele svaté víry nesmím mlčením pominouti. Neboť tento muž dobrý a plný ducha božího sám kupoval pacholíky pohanské na trh přivedené, hlavně v sobotu velikonoční, aby toho dne měla církev, koho by, jak je zvykem, v Kristu obrodila. Více se tedy věnoval honbě duší než honbě zvíře, což nemají ve zvyku činiti někteří lidé po lesích se toulající. Věděl totiž, že žádná oběť není Bohu příjemnější než horlivost duší.

6. Za dnů jeho se pak stalo, že císař, svolav shromáždění knížat do jednoho města, konal dvorský sněm. Avšak svatý vévoda Václav, protože Bůh tak chtěl, aby se na něm jeho zázrak ukázal, přišel poslední ze všech až v třetí den té slavnosti. Mezitím císař a všechna knížata, horšíce se na něho pro jeho prodlení, smluvili se mezi sebou, aby ten, kdo by před ním povstal a místo mu nabídl, hlavou za to pykal. Když však potom svatý vévoda vkročil do sněmovní síně, císař první ze všech před ním povstal, a vykročiv mu vstříc a ruce mu podávaje, posadil ho vedle sebe na trůn a knížata také ovšem povstala, když povstal císař, žasnouce nad tím, co se stalo. Neboť se zajisté neslušelo, aby císař porušil úmluvu tak slavného shromáždění.

Druhého pak dne, když císař k sobě povolal zase všechna knížata a tato se ho

s údivem dotazovala na příčinu jeho jednání, omlouval se jim, tvrdě, že s určitostí viděl jak vstupujícího svatého vévodu doprovázeli andělé a jak jeho tvář se zaskvěla neobyčejným leskem a na jeho čele se objevil jasně zářící kříž, a dodal: „Neodvážil jsem se, ohromen jsa na těle i na duchu, takové slávě odepřítí povinnou poctu. Neboť zjevně moc ruky Pána Boha byla s ním.“ Když to uslyšela knížata, všechna chovala k svatému božímu neobyčejnou úctu a ti, kteří dříve si umiňovali ho potupiti, chtějíce mu místo odepřítí, nyní před ním povstávali jako před svým náčelníkem, nabízejíce mu vyšší místo, aby zasedal s knížaty a trůn slávy obdržel.

Když se pak po skončení dvorského sněmu jednotlivá knížata vracela domů, císař zadržel svatého božího, a v soukromí s ním rozmlouvaje, vybídl ho, aby si od něho vyžádal, co by pokládal pro sebe za nejprospěšnější. Ale svatý boží si nežádal ani poct světských, ani bohatství, ani rozšíření panství, ani žezla královského, nýbrž žádal si, byv vybídnut, jak se věří, zjevením svatého Víta a jsa duchu, a nikoli tělu oddán, toliko ostatky svatého Víta a obdržel je. Mimo to byl ještě mnoha jinými dary, třeba si jich nežádal, od císaře velmi štědrě poctěn, a získav svobodu své vlasti, která dříve byla poplatná, navrátil se domů se slávou.

Z té tedy okolnosti, že dostal ostatky, a vnuknutím milosti boží pojal úmysl vystavěti chrám ke cti svatého Víta mučedníka, napodobuje ctihodného otce svého Vratislava, jenž klášter ke cti svatého Jiří mučedníka na hradě pražském vystavěl. A když mu dal k tomu souhlas biskup řezenský, do jehož pravomoci v té době Čechy náležely, zbudoval jej dílem velmi nákladným a skvostnými okrasami jej ozdobil. A to jest ten chrám, při němž je nyní sídlo biskupské. A zatím co stavěl tento hmotný chrám, vznikl v jeho svaté mysli úmysl, aby ze sebe Hospodinu dokonalý chrám zbudoval podle slov evangelia: Chceš-li dokonalým býti, jdi a prodej všecken statek svůj a rozdej chudým a následuj mne – aby totiž, jsa odloučen od starostí světských a oblečen v mnišský šat od papeže, kterého hodlal navštívit, přichystal v sobě veskrze pokojný příbytek pro Ježíše Krista. A byl by to také učinil, kdyby mu v tom nebyla zabránila zbožná péče o započaté dílo a kdyby ho byl nezadržel hlas sirotků a vdov v slzách volajících: Proč nás, otče, opouštíš?

Rozšířila se pak pověst o něm, naplněná líbeznou vůní milosti, do všech okolních zemí, že totiž je muž dobrý a věřící a že křesťany rukou lásky objímá. I počali se k němu víc a více z cizích krajů scházeti kněží Páně a jiní věřící přemnozí. A ty on velmi laskavě přijímal, a jak nejlépe mohl, je podporoval. Stalo se pak jméno jeho slavným vedle jmen velikých, kteří jsou na zemi. Neboť v pravdě byl muž veliký i podle jména svého a největší mezi vyvolenými k spáse, bojuje proti povstávším nepřítelům věřících, jak svrchu bylo podotčeno.

10. Nač třeba více slov? Když konečně přišel čas noční, kdy všechno bylo pohřženo v ticho a klid a kdy noc urazila polovinu své dráhy, ti, kteří měli prolítí krev nevinnou, běží na rychlých nohou napřed k chrámu, aby nastražili osidla zrady tam, kudy, jak nepochybně věděli, ubohý člověk Kristův měl projítí, a sedí

v záloze, aby zavraždili nevinného. A ejhle, člověk nevinných rukou a čistého srdce,
145 jenž měl v obyčeji uprostřed noci vstávat, aby oslavoval jméno Hospodinovo,
a jemuž životem byl Kristus a smrt ziskem, kráčí samotem, bezbranný, jako lev
sobě důvěřující, jenž se nebojí ničeho útoku. Ale první ze všech se mu postaví
do cesty bratr jeho, kterého sluha Kristův, jak je zvykem, v míru pozdraví. Ale
150 poněvadž tento neměl nic společného s mírem, pravil: „Včera tak, jak se na ten
čas slušelo, jsem ti posloužil, bratře, nyní však takto tobě posloužím.“ A vytasiv
meč, udeřil ho do hlavy, a když meč odskočil a jen stopu rány zanechal, opakuje
úder. A když ani tento mu více neublížil, pokusí se ho po třetí zranit. A když zvedal
155 ruku na hlavu svatou, meč mu z ní vypadl, a jak upadla zbraň, i sám nejlítější
tyran se zhroutil, neboť velikým děsem byl ochromen. A svatý Václav, uchopiv
jeho meč, pravil: „Pohled, překrutný nepříteli a ne již bratře, že meč tvůj může,
aj, proniknouti srdce tvé, ač jsi jej na mne nabrousil. Ale budiž mne daleko, abych
se stal vinným krví bratra svého; spíše ty, jak se ti líbí, dokonej, cos započal!“
A podal mu meč. Než on chvěje se, počal bojovým znamením svolávat své
160 lidi, jako by se mu bylo stalo příkoří. Zatím svatý muž, doběhnuv na práh kostela,
padne na tvář, do rukou Páně poroučí ducha svého a modlí se za pronásledovatele.
Tehdy nešlechtníci, vyrazivše ze zálohy s vytasenými meči, napínají luky, mávají
oštěpy, a o závod přikvačivše, spěchají bít svatého Páně a rozličnými ranami se naň
sápajíce, krutě ho zahubí.

A tak z vévody stal se králem, poněvadž slávou mučednictví jsa ověnčen
165 na trůně nebeském usedl. Tak ho ukrutný bratr jeho, jako kdysi Kain Abela, učinil
mučedníkem. Tak duše spravedlivého, když vypil kalich utrpení, jak předpo-
věděl, spěchá k hostině vlasti věčné. Tak milý Páně, ač v krátku dokonalosti došel,
vyplnil časy mnohé. Neboť zalíbila se Bohu duše jeho, a proto spěchal jej vyvésti
zprostřed národa nešlechtného a zpozdilého.

170 Poslyšte tedy nyní, všechny kraje země, společně chudí i bohatí, že dnes
veliký kníže padl žalostně. Padl, pravím? Spíše než padl, výše byl povznesen;
neboť jistě měl toho, kdo jej pozvedl, jakož psáno jest: Jestliže by klopýtl sprave-
dlivý, neurazí se, nebo Hospodin ho podepře rukou svou. Mlád jsem byl a zestaral
jsem, a neviděl jsem spravedlivého opuštěného. A tak mohl říci Hospodinu:
175 Ujal jsi mne za pravici mou a podle rady své jsi vedl mne a v slávu přijal jsi mne,
nebo také: Roztrhl jsi žíněné roucho mé a přepásals mne veselím.

10-11 *brzy nad starce a učitele své moudrosti vynikl* Ž. 118,99 – 45 *podle výroku Filosofova t. j. Aristotelova – 47 shovívavosti se upevňuje trůn královský... Přísl. 20,28 – 80 Kdo jest nyní tak zbožný... Sir. 31,9 – 92 císař jde o krále Jindřicha I. Ptáčníka (916-936), který nebyl císařem – 116 ostatky svatého Víta pozdější legendy mluví o vrácení, ale ostatky ty byly do Prahy získány teprve v 13. stol. – 120 chrám ke cti svatého Víta nejstarší svatovítský kostel na pražském hradě, známá rotunda; stavba dokončena až po smrti Václavově – 126-127 *Chceš-li dokonalým býti... následuj mne* Mat. 19,21 – 144 *nevinných rukou... Ž. 23,4 – 146 jemuž životem byl Kristus... Filip. 1,21 – 167 ač v krátku dokonalosti došel... Moudr. 4,13n – 172-174 Jestliže by klopýtl... opuštěného Ž. 36,24-26 – 175 Ujal jsi mne za pravici mou... Ž. 72,24 – 176 Roztrhl jsi žíněné roucho mé a přepásals mne veselím Ž. 29,12**